

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 29ΗΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1977

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ

ΜΙΑ ΕΘΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΠΕΤΡΟΥ ΧΑΡΗ

Κύριε Πρόεδρε, Μακαριώτατε,

Με τὸν πρῶτο προεδρικό μου λόγο, στίς 13 Ἰανουαρίου, ἐνόμισα ὅτι εἶχα χρέος νὰ κάμω ἀπολογισμό τῆς προσφορᾶς τῶν λογοτεχνῶν Ἀκαδημαϊκῶν στὰ πενήντα χρόνια τῆς Ἀκαδημίας πού ἐορτάσαμε πέρσι. Τώρα, με τὸν τελευταῖο μου λόγο, — ἀκριβέστερα με τὸν προτελευταῖο, ἀφοῦ καὶ τὶς πρῶτες ἡμέρες τοῦ Ἰανουαρίου θὰ ἔχω τὴν τιμὴ καὶ τὴν εὐχαρίστηση νὰ ὀμιλήσω, γιὰ νὰ παραδώσω στὸν διάδοχό μου κ. Μιχ. Δ. Στασινόπουλο τὴν προεδρία τοῦ Σώματος, — τώρα, θεώρησα ἀπαραίτητο, σύμφωνα ἄλλωστε καὶ με τὸ ἄρθρο 83 τοῦ Ὁργανισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας, νὰ συμπληρώσω τὸν ἀπολογισμό ἐκεῖνον με μιὰν εὐρύτερη ἔρευνα, πού νὰ ἐξηγεῖ ποιὰν ἐθνικὴ ὑπηρεσία προσφέρει ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ λογοτεχνία στὸ σύνολό της, ὄχι μόνο σὰν παιδευτικὴ ἀξία γιὰ τὴ διαμόρφωση πνευματικοῦ πολιτισμοῦ στὸν τόπο μας ἀλλὰ καὶ σὰν φωνὴ πού πέρασε τὰ ἑλληνικὰ σύνορα καὶ διαλαλεῖ σὲ ὅλο τὸν κόσμο ὅτι σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ κομμάτι γῆς ζεῖ ἓνας λαὸς πού δὲν ἀξίζει μόνο ἐπειδὴ ἔρχεται ἀπὸ πολὺ μακριὰ κι ἀπὸ ἐνδοξοὺς προγόνους, ἀλλὰ καὶ γιὰτὶ ἔχει δική του ὑπόσταση, δική του

ζωή, δικές του δυνάμεις, και μπορεί πολύ καλά να σταθεί πλάι στους άλλους πολιτισμένους λαούς.

Ἡ ἔξοδος τῆς νέας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας ἀπὸ τὸ στενὸ ἐλλη-
νικὸ γλωσσικὸ χῶρο ἦταν μιὰ πολὺ δύσκολη προσπάθεια, πὺν ἄρχισε
ἀπὸ πολλὰ χρόνια καὶ μόλις τὶς τελευταῖες τρεῖς - τέσσερις δεκαετίες
μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἔφτασε σὲ ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα. Ὅλοι
ξέρομε πόσο ἀδικοῦνται οἱ λογοτεχνίες τῶν μικρῶν λαῶν, πὺν ἡ
γλῶσσα τους ἐμποδίζει τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸ παγκόσμιο κοινὸ, καὶ
πόσο ἀγωνίζονται γιὰ νὰ προβάλλουν τὶς καλύτερες σελίδες τους στὸ
μεγάλο πλῆθος τῶν ἀναγνωστῶν, πὺν ἔχουν οἱ ἄλλες λογοτεχνίες, οἱ
λογοτεχνίες πὺν εἶναι γραμμένες σὲ μιὰν ἀπὸ τὶς δυὸ - τρεῖς γλῶσσες,
τὶς γνωστὲς σὲ ὅλο τὸν κόσμο. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἔχουμε καὶ μιὰν
ἄλλη δυσάρεστη κατάσταση ν' ἀντιμετωπίσουμε ἀπὸ τὸ δεύτερο με-
γάλο πόλεμο κ' ἔπειτα. Τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα, τὰ κλασσικὰ Ἑλλη-
νικὰ Γράμματα καὶ ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ γλῶσσα ἔπαισαν νὰ διδάσκων-
ται σὲ πολλὰ, ἀν ὄχι στὰ περισσότερα, ξένα Πανεπιστήμια καὶ οἱ ἐλ-
ληνικὲς σπουδὲς περνοῦν μιὰ κρίση, πὺν ποτὲ ἄλλοτε, νομίζω, δὲν τὴν
ἐγνώρισαν. Τοῦτο, βέβαια, εἶναι γεγονός, πὺν ἀποτελεῖ γνώρισμα ἀπὸ
τὰ χαρακτηριστικώτερα καὶ τὰ θλιβερότερα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, πὺν
ἔχασε τὸν ὀρθὸ προσανατολισμὸ γιὰ πολλοὺς λόγους ἀλλὰ καὶ ἔξαιτίας
ἴσως τοῦ λάθους του ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπὸ τὴν ὑψηλὴν πείρα ζωῆς πὺν
προσφέρει ὁ ἀρχαῖος ἐλληνικὸς πολιτισμὸς. Ἐπίστεψε καὶ πιστεύει
ἀκόμα ὁ μεταπολεμικὸς κόσμος σὲ ποικίλες καὶ ἀλληλοσυγκρουόμενες
θεωρίες, ἀγωνίζεται νὰ τὶς ἐπιβάλει, κάνει θυσίες ὀδυνηρές, μὰ δὲν
κατορθώνει παρὰ νὰ ζεῖ μέσα στὴν πιὸ τυραννικὴ ἀγωνία. Δὲν ἔχω
τὴν ἀφέλεια νὰ ἰσχυριστῶ ὅτι ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ σοφία μπορεί νὰ δώ-
σει ἀμέσως λύσεις σὲ ὅλα τὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς μας καὶ νὰ συγ-
κρατήσῃ τὶς ἀγριότητες, πὺν συχνὰ κατεβάζουν τὴ ζωὴ μας στὰ ἔν-
στικτα τῶν θηρίων τῆς ζούγκλας. Ὅμως θὰ μποροῦσα νὰ ἐξηγήσω,
ἀν δὲν ἦταν ἄλλο τὸ θέμα τῆς ὀμιλίας μου, καὶ νὰ πείσω, ἐλπίζω, ὅτι
ἡ κλασσικὴ παιδεία ἦταν εὐεργετικὸς χαλινὸς στὸν κόσμο, πὺν πάντα

παλεύει μὲ τὰ ἀσυγκράτητα ἔνστικτα καὶ τὶς δυνάμεις τοῦ κακοῦ. Κ' ἔχω γιὰ τὸν παραγκωνισμό τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν Γραμμάτων μιὰν ἀπογοητευτικὴν ἀλλὰ καὶ ἀναμφισβήτητη μαρτυρία. Ὁ συνάδελφος κ. Ἰωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος, ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας, σὲ μιὰ περσινὴ ὁμιλία του ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦτο μὲ θέμα «Ἡ Ἑλλάς, τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα καὶ ὁ κόσμος», εἶπε :

«Ὅταν ἐσπούδαζα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χαϊδελεβέργης, ὅλοι οἱ συμφοιτηταὶ μου ἐγνώριζαν καλῶς ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ ἦσαν, ὅπως εἶπα εἰς τὴν προηγουμένην μου ἀνακοίνωσιν, ὅλοι αὐτοὶ ὄχι ἀπλῶς φιλέλληνες ἀλλὰ συνέλληνες. Ὅταν, σαράντα πέντε χρόνια ἀργότερα, ἐδίδαξα ἐπὶ ἓν ἐξάμηρον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Χαϊδελεβέργης, διεπίστωσα ὅτι ἕνας εἰς τοὺς 20 φοιτητὰς ἐγνώριζε ἑλληνικὰ».

Καὶ συμπεραίνει ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος :

«Ποτὲ ἄλλοτε ὁ ἑλληνισμὸς δὲν εἶχε συμπίεσθῆ τόσον γεωγραφικῶς καὶ πνευματικῶς ὅσον σήμερα. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς δύο μεγάλας ἱστορικές του κακοτυχίας, δηλαδὴ τὴν ρωμαϊοκρατίαν καὶ τὴν τουρκοκρατίαν, ὁ περιορισμὸς τῆς ἰδέας τοῦ ἑλληνισμοῦ ὄχι μόνον δὲν ἔφθασεν εἰς τόσον στενὰ ὄρια, ἀλλὰ διετήρησε καὶ ἐν πολλοῖς ἐπεξέτεινε τὰ προηγούμενα ὄριά του».

Αὐτῆ, κύριε Πρόεδρε, ἡ γεωγραφικὴ καὶ πνευματικὴ συμπίεση τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶναι μιὰ κατάστασις, πὸν ὀφείλουμε ὄχι μόνον νὰ μὴν τὴν ἀγνοοῦμε ἢ νὰ μὴν τὴν παρασιωποῦμε ἀλλὰ καὶ νὰ τὴν ἔχουμε στόχο σταθερὸ τῶν προσπαθειῶν μας γιὰ τὴν ἀνάκτηση χώρου στὴν παγκόσμια κοινωνία. Ἄλλοι, ἀρμοδιώτεροι, ἄς κάνουν ἔργον τοὺς τὴν προβολὴν τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν Γραμμάτων σὲ διεθνή κλίμακα καὶ νὰ εἶναι βέβαιοι ὅτι θὰ προσφέρουν διπλὴ ὑπηρεσία : στὸν κόσμον ὅλον, πὸν πολλὰ ἔχει νὰ κερδίσει ἀπὸ τὴν ἐπιστροφὴν στὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ στὸν τόπον μας, πὸν ὁ βαρὺς, ὁ βαρύντατος πνευματικὸς ὄπλισμός του, — οἱ ἀναλλοίωτες ἑλληνικὲς πνευματικὲς ἀξίες πὸν ἔχει κληρονομήσει, — μπορεῖ καὶ πρέπει τὸ γρηγορότερον καὶ μὲ ὑπερηφάνεια νὰ δείξει τὴν ἀξίαν του καὶ τὴν ἐπάρκειάν του μέσα στὴ

δραματική ἀστάθεια τῆς ἐποχῆς μας. Ἐμεῖς ἔχουμε ἓνα ἄλλο χρέος: Νὰ σημειώσουμε ὅτι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀγωγοὺς πὸν κάνουν τῶρα αἰσθητὴ τὴν ἑλληνικὴ παρουσία ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά μας εἶναι καὶ τὰ νέα Ἑλληνικὰ Γράμματα, ἡ σημερινὴ λογοτεχνία μας, πὸν ὄλο καὶ περισσότερο μεταφράζεται σὲ πολλὰς ξένες γλώσσες, εὐρύτατα σχολιάζεται, ἐξασφάλισε πιά θέση ἀνάμεσα στὶς σημαντικὰς, στὶς μεγάλας λογοτεχνίαις, κ' ἔχει πολλοὺς ξένους ἀναγνώστες. Κι ἂν μὲ προσοχὴ ἐξετάσουμε τὰ στοιχεῖα πὸν κ' ἔμεῖς ἀπὸ πολλὰς πηγὰς συγκεντρώσαμε καὶ οἱ ἀρμόδιαι ὑπηρεσίαι τοῦ Ἑπισημοῦ Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν μᾶς ἔδωσαν, — καὶ θερμότατα τὶς εὐχαριστοῦμε ἀπὸ τὸ ἐπίσημο τοῦτο βῆμα, — θὰ δοῦμε ὅτι τὸ χῶρο πὸν χάνουν τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ Γράμματα τὸν κερδίζουν τὰ νέα Ἑλληνικὰ Γράμματα, ἡ σημερινὴ λογοτεχνία μας. Βέβαια, οἱ ζημιωμένοι εἶναι οἱ ξένοι, πὸν μαζὶ μὲ τὴν σημερινὴ Ἑλλάδα πρέπει νὰ κρατοῦν πάντα κοντὰ τοὺς καὶ τὴν κλασσικὴ Ἑλλάδα σὰν πολῦτιμο σύμβουλο. Καὶ εἶχα πολλὰς φορὰς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐξηγήσω σὲ ξένους πανεπιστημιακοὺς καὶ ἔξωπανεπιστημιακοὺς φίλους μας ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος νὰ ἐπικοινωνήσουν, ἀληθινὰ νὰ ἐννοήσουν καὶ νὰ αἰσθανθοῦν τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ Γράμματα, εἶναι ἡ γνωριμία τοὺς μὲ τὰ νέα Ἑλληνικὰ Γράμματα. Τοῦτο προσφέρει πολυσήμαντο κέρδος, ὁδηγεῖ καὶ στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἐνότητα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἀδιάσπαστη μέσα στοὺς αἰῶνες καὶ ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητο ἱστορικὸ γεγονός, πὸν πρέπει ποτὲ νὰ μὴν τὸ ξεχνοῦν ὅσοι μελετοῦν τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς νεώτερους πολιτισμοὺς. Ὅπως δὴποτε, αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματικότητα. Καὶ δὲν θὰ εἶμαι, νομίζω, τολμηρὸς ἂν πῶ ὅτι οἱ ἐπιτυχίαι τῶν ἑλληνικῶν λογοτεχνικῶν κειμένων εἶναι μιὰ ἐθνικὴ ὑπηρεσία, πὸν θὰ προσπαθῆσω νὰ τὴν ἐξηγήσω καὶ νὰ τὴν ἀποτιμήσω. Ἴσως προκαλέσω τὶς ἀντιρροήσεις ἐκείνων πὸν ἀποκροοῦν κάθε σύγκριση μὲ τὰ κλασσικά μας κείμενα. Ἀναντίρρητο ὅμως εἶναι ὅτι οἱ ἐπιτυχίαι τῆς λογοτεχνίας μας στὸ ἔξωτερικόν, πὸν τὸ μέγεθος καὶ τὴ σημασία τοὺς θὰ καθορίσουμε μὲ γεγονότα καὶ μὲ ἀριθμοὺς, ἔγιναν πιά μιὰ ἀξιόλογη κατάκτηση, ἡ μόνη ἴσως ἑλληνικὴ

ἐπίδοση πὸν ἔφτασε σὲ κορυφαῖο σημεῖο, ὅταν τόσες ἄλλες ἑλληνικὲς προσπάθειες, γενναῖα ἐνισχυόμενες ἀπὸ τὸ Κράτος, ὅπως ὁ ἀθλητισμός μας, δὲν μᾶς ἔδωσαν ἀκόμη μιὰ τέτοια νίκη. Καὶ φτάνει νὰ ἀναφέρω τὸ βραβεῖο Νόμπελ πὸν ἐκέρδισε ἡ ἑλληνικὴ ποίηση, γιὰ νὰ προλάβω κάθε ἀμφισβήτηση.

Ὁ Κωστής Παλαμᾶς ἀπὸ τὸ 1897 ἔχει κάνει τὴν πικρὴ παρατήρηση ὅτι ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία ἀγνοεῖται ἀπὸ τοὺς ξένους καὶ παραπονεῖται γιὰτὶ δὲν γίνεται, — διαβάζω κείμενό του σὲ ἀθηναϊκὴ ἔφημερίδα, — «σχεδὸν καμμία ὑπόμνησις, δὲν ἀκούγεται καμμία λέξις περὶ τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς, ὡς ἐμφανίζεται αὕτη εἰς τὰ ἔργα τὰ προωρισμένα νὰ τὴν ἐκφράζουν· εἰς τὰ ἔργα ὅχι τὰ ἐπιστημονικὰ ἢ τὰ διδασκαλικὰ, ἀλλ' ἐκεῖνα τῆς καλλιτεχνικῆς φιλολογίας πὸν δημιουργοῦν τὸ ὠραῖον καὶ ἀπεικονίζουσι τὴν πατρίδα των πιστότερον καὶ ζωηρότερον πάσης περὶ αὐτῆς συζητήσεως εἰς τὰς Βουλὰς καὶ τὰς ἔφημερίδας». Ὁ Παλαμᾶς δὲν ἔχει ἐντελῶς δίκιο, γιὰτὶ πολὺ πρὶν διατυπώσει αὐτὸ τὸ παράπονο ἔχει μεταφραστεῖ σὲ δέκα εὐρωπαϊκὰς γλώσσας ὁ «Λουκῆς Λάρας» τοῦ Βικέλα καὶ ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα» τοῦ Ροῦδη, μεταφρασμένη καὶ αὐτὴ ἔχει γίνεαι γνωστὴ στὸ εὐρωπαϊκὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ καὶ ἔχει πολὺ συζητηθεῖ. Εἶναι ὅμως πολὺ εὐστοχη ἡ παρατήρησις τοῦ Παλαμᾶ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ βρῖσκεται στὰ λογοτεχνικὰ ἔργα. Καὶ μὲ βάσιν τὴν παρατήρησις αὐτὴν μποροῦμε νὰ δοῦμε πόσο ἀληθινὰ ἐθνικὴ ὑπηρεσία προσφέρει ἡ νέα λογοτεχνία μας, ἡ σημερινὴ λογοτεχνία μας, ὅχι μόνον γιὰτὶ πολὺ μεταφράζεται καὶ μᾶς ἐξασφαλίζει μιὰ θέσις ἀνάμεσα στοὺς πολιτισμένους λαοὺς ἀλλὰ προπάντων γιὰτὶ δίνει τίς αὐθεντικώτερες πληροφορίες γιὰ τὴν χώρα μας, γιὰ τὸ λαὸν μας, γιὰ τὴν σημερινὴν Ἑλλάδα.

Οἱ λαοί, κυρίες καὶ κύριοι, ἔχουσι πολλοὺς τρόπους γιὰ νὰ ἐπικοινωνοῦν μὲ τοὺς ἄλλους λαοὺς, μὲ τίς ἄλλες χώρας. Ὁργανώνουσι ἀποστολὰς, κάνουν ἐκθέσεις, καλλιτεχνικὰς καὶ ἐμπορικὰς, στέλλουσι θεατρὰς, τὰ μουσικὰ καὶ τὰ χορευτικὰ τους συγκροτήματα νὰ ἐπιδείξουσι τίς ποικίλας ἐπιδόσεις τους καὶ νὰ φέρουσι ὅσο γίνεται πιὸ κοντὰ

τους τὸς ἄλλους λαοὺς καὶ νὰ ἐπιτύχουν μιὰ προσέγγιση καὶ μιὰ συνεργασία. Ὅλ' αὐτὰ καλὰ καὶ χρήσιμα, ἀλλὰ τὴν ἀληθινή, τὴ βαθύτερη προσέγγιση τὴν κατορθώνει μιὰ φωνὴ πὺ ξέρει νὰ παραμερίζει ὅλες τὶς συμβατικότητες, νὰ παρουσιάζει τὴ ζωὴ στὴν πιὸ πραγματικὴ της ὄψη, νὰ πείθει καὶ συχνά, πολὺ συχνά, νὰ προκαλεῖ μεγάλες καὶ γόνιμες ἀγάπες. Ἡ φωνὴ αὐτὴ εἶναι ὁ ἔντεχνος λόγος, ἡ λογοτεχνία σὲ ὅλες τὶς μορφές της. Καὶ εἶχε δίκιο ὁ Βολταῖρος πὺ εἶπε ὅτι ἡ γαλλικὴ γλῶσσα κέρδισε πολὺ περισσότερες νίκες κ' ἔκαμε πολὺ περισσότερες κατακτήσεις ἀπ' ὅσες ὁ Καρολομάγνος. Φυσικά, ἤθελε νὰ πεῖ ὅτι ἡ γλῶσσα πὺ ἔγινε λογοτεχνία μίλησε στὸν κόσμον καὶ τὸν ἔφερε τόσο κοντὰ στὴ Γαλλία ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῆ ὅτι ἔκαμε προσαρτήσεις μεγάλων ἐδαφῶν καὶ πληθυσμῶν. Γιατί ἓνα κράτος δὲ μεγαλώνει μόνο μὲ τὰ ἐδάφη πὺ κερδίζει στοὺς πολέμους. Ὅπου διαβάζεται καὶ μιλιέται ἡ γλῶσσα του εἶναι ἀναμφισβήτητη μιὰ παρουσία του, εἶναι μιὰ κατάκτηση, πὺ πολλές φορὲς ἔχει διάρκεια μεγαλύτερη ἀπὸ μιὰ πρόσκαιρη ἐξουσία. Δὲν ὑπάρχει πιά ἡ ἀγγλικὴ αὐτοκρατορία, ὑπάρχει ὅμως ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα, πὺ δὲν ἔχει χάσει καθόλου ἐδαφος. Καὶ τὴν ἀλήθεια πὺ εἶπε ὁ Βολταῖρος, τὴν διατύπωσε ἀκόμη πιὸ καθαρά ὁ Θωμᾶς Καρλάυλ μὲ τὸ δικό του τρόπο. Πρὶν ἀπὸ ἓναν περίπου αἰῶνα τὸν ἐρώτησαν: Τί νομίζετε πὺς θὰ προτιμοῦσαν οἱ Ἕγγλοι νὰ χάσουν: τὶς Ἰνδίες ἢ τὸν Σαίξπηρ; Κι ὁ Σκῶτος ἱστορικὸς καὶ φιλόσοφος εἶχε τὸ θάρρος νὰ πεῖ, — πότε; πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ καὶ περισσότερα χρόνια, ἀπάνω στὴν παντοδυναμία τῆς Ἕγγλιας, — εἶχε, λέγω, τὸ θάρρος νὰ πεῖ: οἱ Ἕγγλοι θὰ προτιμοῦσαν νὰ διατηρήσουν τὸν Σαίξπηρ. Ὁ λόγος αὐτὸς δὲ χρειάζεται πολλὰ ἐρμηνευτικὰ σχόλια. Ὁ Σαίξπηρ εἶναι ἡ ἀγγλικὴ γλῶσσα, εἶναι καὶ ἡ ἀγγλικὴ λογοτεχνία πὺ διατηρεῖ ὅλες τὶς κατακτήσεις της, ὅλους τοὺς πληθυσμούς της, ὅλη τὴ δύναμη καὶ τὴν ἐξουσία της, τὴν ἐξουσία ἐκείνη πὺ δὲν εἶναι κοσμικὴ ἀλλὰ πνευματικὴ, δηλαδὴ ἰσχυρότερη καὶ διαρκέστερη. Κι ὁ λόγος τοῦ Καρλάυλ, ὁ προφητικὸς, ἔχει τὴν ἐπαλήθευσή του καὶ στὴ δική μας λογοτεχνία. Ἕνας παλιὸς λόγιος καὶ ποιητής, ὁ Μαρῖνος

Σιγοῦρος, εἶπε πολὺ πρὶν ἀπὸ τοὺς καταστρεπτικούς σεισμούς τῆς Ζακύνθου τοῦ 1953 : « Ἄν ὑποθέσουμε πὼς ἓνας φοβερός σεισμός, δυνατώτερος ἀπ' ὅσους ἔγιναν ὡς τὰ σήμερα, καταστρέφει καὶ βυθίσει στὴ θάλασσα τὸ χαριτωμένο νησί τοῦ Ἰονίου, οἱ Ζακύνθιοι δὲν φοβοῦνται νὰ χαθοῦνε, καθὼς οἱ κάτοικοι τῆς Ἀτλαντίδας, γιατί θὰ ζήσουν ἀποδομένοι πιστὰ στὸ ἔργο τοῦ Ξενόπουλου». Τὸ νησί δὲ βυθίστηκε τὸ 1953 στὴ θάλασσα, ἀλλὰ δὲν ἔμεινε τίποτα ἀπὸ τὴν παλιά, τὴν ἰδιόμορφη, τὴν ἀληθινὴ Ζάκυνθο. Ὡστόσο, αὐτὴ ἡ Ζάκυνθος, ὅπως ἦταν πρὶν ἀπὸ τὸ 1953, σώθηκε δλόκληρη καὶ ζεῖ στὰ ἔργα τοῦ Ξενόπουλου, τὰ ἀφηγηματικὰ καὶ τὰ θεατρικὰ.

Ἄς γυρίσουμε ὁμως, στὸ κύριο θέμα τῆς ὁμιλίας μας κι ἄς προσπαθήσουμε νὰ ἐξηγήσουμε ὅτι οἱ ἄξιοι λογοτέχνες κ' οἱ καλὲς μεταφράσεις τῶν ἔργων τους εἶναι οἱ ἀποδοτικώτεροι πρέσβεις τῶν λαῶν. Καὶ οἱ πρέσβεις αὐτοὶ ἐκτελοῦν τὴν ἀποστολὴ τους καὶ ὅταν ἀκόμη κλείνουν ὅλα τὰ σύνορα. Βρίσκουν τὸν ἄνθρωπο ὅπως αὐτοὶ τὸν θέλουν, δηλαδή σὲ στιγμὲς ἐξομολογήσεων, καὶ ὅταν τυραννικὰ καθεστῶτα τοῦ ἔχουν κόψει τὴ γλῶσσα ἢ τοῦ ἔχουν φορέσει φίμωτρο. Εἶναι ἀτέλειωτη ἡ σειρὰ τῶν λογοτεχνῶν πὺ μὲ τις μεταφράσεις τῶν ἔργων τους ἔγιναν σύνδεσμοι λαῶν. Καὶ μόνο τὴν ἐπίδραση τῆς μεγάλης προπολεμικῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας νὰ ἀναφέρουμε, δὲ χρειαζόμαστε ἄλλα παραδείγματα. Γνωρίσαμε τὸ ρωσικὸ λαὸ καὶ τὸν ἀγαπήσαμε στὶς σελίδες τῶν μεγάλων συγγραφέων του καὶ εἶναι πολλοὶ οἱ Ἕλληνες πὺ διάβασαν πολὺ τοὺς Ρώσους λογοτέχνες καὶ μποροῦν μὲ βεβαιότητα νὰ μιλήσουν γιὰ τὸ χαρακτήρα αὐτοῦ τοῦ λαοῦ, γιὰ τὴν ἰδιοτυπία του, γιὰ τις συνήθειές του, γιὰ τὰ ὄνειρά του, ἀκόμα καὶ γιὰ τὰ ἐλαττώματα ἢ τὰ ἁμαρτήματά του. Ἀφήνω πὺ οἱ παλαιότεροι Ἕλληνες, μὲ τὴ γαλλικὴ μόρφωση, χωρὶς νὰ ἔχουν ποτὲ ταξιδέψει στὸ Παρίσι, μποροῦσαν νὰ σοῦ μιλοῦν ὦρες καὶ ὦρες γιὰ τοὺς δρόμους του, γιὰ τὰ σπίτια του, γιὰ τις ἐκκλησίες του, βέβαια καὶ γιὰ τοὺς ἀνθρώπους του. Καὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε τις κατακτήσεις λογοτεχνῶν ἀπὸ χῶρες, πὺ δὲ βρίσκονται στὴν πρώτη σειρὰ γιὰ τὴν ἔκτασή τους ἢ

για τὸν πληθυσμὸ τους. Ἡ Σουηδία καὶ ἡ Νορβηγία ἔχουν πολὺ μικρότερο ἔδαφος ἀπὸ τὸ μέγεθος τῆς λογοτεχνίας τους, θέλω νὰ πῶ ἀπὸ τὸν κόσμον ποὺ κατέκτησαν οἱ συγγραφεῖς τους, ὁ Ἴψεν, ὁ Κνουτ Χάμσον, ὁ Μπιόρσον, τόσο ἄλλοι. Καὶ ἡ Δανία, μὲ τὸν Ἄντερσεν, ἔχει κάμει ἀκόμη μεγαλύτερες κατακτήσεις. Τὰ ἑκατομμύρια τῶν παιδιῶν, ποὺ περνοῦν τὶς πιὸ εὐτυχισμένες ὥρες τῆς ζωῆς τους στὶς σελίδες τῶν διηγημάτων του, ποτὲ δὲ μικραίνουν, ποτὲ δὲ λιγοστεύουν, γιατί δὲ θὰ πάψει νὰ ἔχει παιδιὰ ὁ κόσμος. Οἱ καλές, λοιπόν, μεταφράσεις ἔργων λογοτεχνῶν, ποὺ εἶναι ἀδέσμευτοι κ' ἔχουν τὴν ὑπερφάνεια νὰ μὴ καθοδηγοῦνται ἀλλὰ νὰ καθοδηγοῦν, εἶναι, ὅπως πιστεύω, οἱ καλύτεροι σύνδεσμοι λαῶν καὶ προσφέρουν τὶς θετικώτερες ὑπηρεσίες.

Κι αὐτὲς ἀκριβῶς τὶς ὑπηρεσίες προσφέρει τώρα καὶ ἡ σημερινὴ λογοτεχνία μας μὲ τὶς μεταφράσεις χαρακτηριστικῶν σελίδων της. Εἶπα ὅτι οἱ μεταφράσεις ἐλληνικῶν λογοτεχνικῶν ἔργων ἄρχισαν ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα κ' ἔγιναν πυκνότερες ἀργότερα. Καὶ ἐπιτυχία, συμπληρώνω τώρα, δὲν εἶχαν μόνο ὁ «Λουκῆς Λάρας» καὶ ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα». Οἱ καλές μεταφράσεις τοῦ Ἀριστείδη Φουτριδῆ ἐγνώρισαν τὸν Παλαμᾶ στὸ ἀγγλικὸ κοινό, ὁ «Κακὸς δρόμος» τοῦ Ξενοπούλου μεταφράστηκε στὰ γαλλικὰ ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Κλεμάν, τὸ μυθιστόρημά του «Πόλεμος» στὰ γερμανικὰ ἀπὸ τὸν πρίγκηπα Βερνάρδο τοῦ Σάξ Μαϊνίγγεν, ἄλλα ἔργα του σὲ ἄλλες γλῶσσες, ἀκόμη καὶ στὰ ἀλβανικὰ, καὶ ὁ «Κόκκινος βράχος» σὲ πέντε εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες. Λίγο ὅμως πρὶν ἀπὸ τὸν δεύτερο μεγάλο πόλεμον κ' ἔπειτα εἶναι σχεδὸν ἀπροσδόκητη ἡ ἔξοδος, ἡ διάδοση τῆς λογοτεχνίας μας μὲ τὶς ἀλλεπάλληλες μεταφράσεις βιβλίων τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ, τοῦ Κωνσταντίνου Καβάφη, ποὺ ἔχει φανατικούς φίλους σὲ ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἀρέσει στὴ σημερινὴ κουρασμένη ἐποχὴ ὅσο λίγοι ἄλλοι ξένοι μεγάλοι λογοτέχνες. Ἡ ἔξοδος αὐτὴ τῆς λογοτεχνίας μας ἔγινε εὐρύτερη μὲ τὰ πεζογραφήματα ἀρκετῶν σημερινῶν λογοτεχνῶν μας καὶ προπάντων μὲ τὴν ἐκπληκτικὴ ἐπιτυχία τῶν βιβλίων τοῦ Νίκου Καζαν-

τζάκη, πὸν εἶναι ἓνα πνευματικὸ γεγονὸς πρώτου μεγέθους. Τί μᾶς ἐπρόσφερε ὁ Καζαντζάκης καὶ ὅμως πόσο σκληρὴ ἄρνηση ἐγνώρισε στὴν πατρίδα του δὲν εἶναι ἢ κατάλληλη στιγμή νὰ τὸ σχολιάσουμε. Θέλω ὅμως νὰ πιστεύω ὅτι ἦταν γενικὴ ἢ ἐπιδοκιμασία ὅταν πρὶν ἀπὸ δυὸ μῆνες, στὶς 26 Ὀκτωβρίου, καὶ τὸ Κράτος δὲν ἔλειψε ἀπὸ τὶς τιμητικὰς ἐκδηλώσεις πὸν ἔγιναν στὸ Ἡράκλειο τῆς Κρήτης γιὰ τὰ εἴκοσι χρόνια ἀπὸ τὸν θάνατό του καὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀντιπροσωπεύθηκε ἀπὸ τὸν Γεν. Γραμματέα της κ. I. N. Θεοδορακόπουλο καὶ κατέθεσε δάφνινο στεφάνι στὸν τάφο του.

Ἀλλὰ ἡ σημασία τῆς ἐθνικῆς προσφορᾶς τῆς λογοτεχνίας μας θὰ φανεῖ καλύτερα, ἂν δὲν περιορίσουμε τὶς παρατηρήσεις μας στὶς τόσες καὶ τόσες μεταφράσεις ἑλληνικῶν λογοτεχνικῶν κειμένων καὶ στὴν πνευματικὴ νίκη πὸν μᾶς ἐ χάρισε ἢ ἀπονομὴ τοῦ βραβείου Νόμπελ στὸν Γιώργο Σεφέρη. Τὰ στοιχεῖα πὸν μᾶς ἔδωσαν τὸ θάρρος νὰ ὑποστηρίζουμε ὅτι ἡ λογοτεχνία μας ἔκαμε καὶ ὀλοένα κάνει σημαντικὴ ἐθνικὴ προσφορὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα μιᾶς ἔρευνας πὸν ἔγινε, ὅπως εἶπα, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν καὶ στηρίχτηκε σὲ πολλὰς ἄλλες καὶ ἀσφαλεῖς πηγές. Ὡστόσο, πρὶν περάσουμε στὴν ἔρευνα αὐτὴ, ἀπαραίτητο εἶναι νὰ διατυπώσουμε καὶ τὶς ἐπιφυλάξεις μας γιὰ μερικὰς μεταφραστικὰς προσπάθειες, πὸν παρουσίασαν τὴ λογοτεχνία μας ὄχι μὲ τὶς πιὸ ἀξιόλογες καὶ χαρακτηριστικὰς σελίδες της. Ἐργάστηκε καὶ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀποκλεισμοῦ ὅσων δὲν εἶναι φίλοι μας, εὐτυχῶς ὅμως ἡ περίοδος τῆς μονόπλευρης, — ἂς ποῦμε μόνον μονόπλευρης, — προβολῆς τῆς λογοτεχνίας μας ἔκλεισε γρήγορα καὶ ἡ ἔξοδός της δὲν γίνεται πιά μὲ τὰ βιβλία ὀρισμένων μόνον λογοτεχνῶν καὶ μόνον πρὸς τὴ Γαλλία ἢ τὴν Ἀγγλία, ὅπως περιοριζόταν ὡς τὸν δεύτερο μεγάλο πόλεμο. Τώρα ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ λογοτεχνία μεταφράζεται σὲ ὅλες τὶς γλῶσσες, στὶς γλῶσσες μεγάλων καὶ μικρῶν χωρῶν, καὶ μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι δὲν ὑπάρχει γλῶσσα πὸν νὰ μὴν ἔχει μεταφραστῆ ὁ Καζαντζάκης. Οἱ ξένοι λογοτέχνες πὸν μεταφράζουν τὰ λογοτεχνικά μας κείμενα, — καὶ ὁ

μεταφραστής γιὰ νὰ δώσει ἀξιόλογη ἐργασία πὸν νὰ κινήσει τὸ ἐνδιαφέρον πρέπει νὰ ἔχει πολλὰς λογοτεχνικὰς ἰκανότητες, — αὐτοὶ οἱ ξένοι λογοτέχνες εἶναι τώρα πολλοί, καὶ εἶναι πολὺ ἄξιοι, πολὺ εὐσυνειδήτοι, καὶ αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη, μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτή, θεορμὰ νὰ τοὺς εὐχαριστήσω καὶ νὰ τοὺς πῶ ὅτι ἐγὼ τουλάχιστον τοὺς τοποθετῶ στὴν πρώτη σειρὰ τῶν φιλελλήνων, τῶν ξένων πνευματικῶν ἀνθρώπων πὸν προσφέρουν πολὺτιμες ὑπηρεσίες στὴν πατρίδα μας. Εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ οἱ φιλέλληνες καὶ δὲν ἔχω τὸν ἀπαιτούμενο χρόνον νὰ τοὺς ἀναφέρω ἕναν - ἕναν καὶ νὰ ἀπαριθμήσω τὰ ἐλληνικὰ βιβλία πὸν ἔχουν μεταφράσει. Ὅφειλω ὅμως νὰ κάνω μὴν ἐξαίρεση καὶ νὰ τελέσω ἀπόψε τὸ μνημόσυνο ἑνὸς τουλάχιστον, πὸν ἦταν καὶ ἀντεπιστέλλον μέλος τῆς Ἀκαδημίας καὶ ἐδόθηκε δλόκληρος στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴ λογοτεχνία της : τοῦ *Octave Merlier*. Εἶπαν ὅτι ὁ Μερλιέ «γεννήθηκε Γάλλος καὶ ἀπέθανε Ἕλληνας». Ἐγὼ προσθέτω : Ἡ κυρία Μέλπω Μερλιέ, ὁ Ὀκτάβιος Μερλιέ καὶ τὸ «Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν», ἔργου τους καὶ αὐτό, ἐκράτησαν γιὰ πάντα δικό μας ἕνα μεγάλο κομμάτι τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὶς χαμένες πατρίδες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ὅλοι ἀκοῦμε, κύριε Πρόεδρε, ὅτι διδάσκεται σὲ ξένα πανεπιστήμια καὶ σὲ ἀνώτερες σχολὰς ἡ νέα ἐλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ νέα ἐλληνικὴ λογοτεχνία, ἀμφιβάλλω ὅμως ἂν εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι πὸν ξέρονται σὲ πόση ἔκτασις γίνεται αὐτὴ ἡ διδασκαλία, σὲ πόσες χῶρες καὶ σὲ πόσα Πανεπιστήμια, στὸν παλιὸ καὶ στὸ νέο κόσμον, ὑπάρχουν τακτικὰς καὶ ἔκτακτες ἐδρες νέας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας καὶ πόσοι ξένοι μαθαίνουν πρῶτα τὴ γλῶσσα μας, τὴ νέα ἐλληνικὴ, γιὰ νὰ γνωρίσουν ἔπειτα καὶ νὰ χαροῦν τὴ λογοτεχνία μας, παλαιότερη καὶ νεώτερη. Ἄς δώσουμε ἀμέσως μὴν εἰκόνα τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν σὲ γειτονικὴν μας χώρα, στὴν Ἰταλία, πὸν ἔχει πλούσια παράδοσις γιὰ τὰ Ἑλληνικὰ Γράμματα. Θὰ τὸ πιστέψετε; Σὲ ἑκατὸ χρόνια ἐλεύθερον βίον, ὡς τὸ 1926, πὸν ἰδρῦθηκε τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Θεσσαλονίκης, ἔχουμε μὴν μόνον ἕδρα βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς λογοτεχνίας στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθη-

νῶν, ἐνῶ στήν Ἰταλία, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν μὲ πρόσφατο ἄρθρο του ὁ νεοελληνοιστής καὶ Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παλέρμου κ. *Vincenzo Rotolo* καὶ τὸ βιβλίον τῆς κ. Λάουρας Ὀλιβέτι γιὰ τὴ νεοελληνικὴ βιβλιογραφία στήν Ἰταλία ἀπὸ τὸ 1900 ὡς τὸ 1972, ἡ σημερινὴ γλῶσσα μας καὶ ἡ λογοτεχνία μας διδάσκονται ἀπὸ πολλὰς πανεπιστημιακὰς ἑδρες καὶ σὲ πολλὰς ἰταλικὰς πόλεις. Στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παλέρμου οἱ ἑδρες εἶναι δύο, καὶ ἀπὸ μιὰ στὰ Πανεπιστήμια τῆς Ρώμης, τῆς Νάπολης, τῆς Κατάνης, τοῦ Μπάρι, τοῦ Λέτσε, τοῦ Κιέτι, τῆς Τεργέστης, τοῦ Μιλάνου. Καὶ ἡ διδασκαλία τῶν τακτικῶν καθηγητῶν γίνεται μὲ τὴ βοήθεια λεκτόρων καὶ ἐπιμελητῶν. Στὸ Μιλάνο μάλιστα ἔχουμε ἕνα λέκτορα στὸ κρατικὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἄλλον ἕναν στὸ καθολικὸ Πανεπιστήμιον. Καὶ στὸ Παλέρμο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἑδρα στὴ Φιλοσοφικὴ Σχολή, ἀκόμη μιὰ ἀντίστοιχη τακτικὴ ἑδρα στὴ Σχολή «Ματζιστέρο», ποῦ εἶναι ἰσότιμη μὲ πανεπιστημιακὴ Σχολή. Καὶ ἔχω τὸ θλιβερὸ χρέος νὰ θυμίσω ὅτι στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν ιδρύθηκε μόνον τὸ 1925 ἑδρα βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἐνῶ ὁ Ἰωάννης Βιλλουαζόν, ὁ Γάλλος ὁμηροιστής καὶ νεοελληνοιστής, ἔκαμε τὸ 1800 τὸ πρῶτον νεοελληνικόν του μάθημα ἀπὸ πανεπιστημιακὴ ἑδρα καὶ ὁ Μπροῦνο Λαβανίνι, ἄλλος μεγάλος φίλος μας, διδάσκει στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Παλέρμου ἀπὸ τὸ 1932 ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία.

Ἄλλὰ μήπως μπορεῖ νὰ εἶναι λιγώτερα τὰ πικρὰ σχόλια ποῦ προκαλεῖ ὁ περιορισμένος κύκλος τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν στὸν τόπον μας, ὡς χτές, γιὰ νὰ μὴν πῶ καὶ σήμερον ἀκόμα, ὅταν γίνῃ μιὰ πρόχειρη ἔστω σχετικὴ ἀνίχνευση σὲ ἄλλες χῶρες, καὶ ὅχι χῶρες μεγάλες σὲ ἑδαφος καὶ πληθυσμό. Στὸ Βέλγιο τρία Πανεπιστήμια ἔχουν στὸ πρόγραμμά τους τὴ διδασκαλία τῶν νέων ἐλληνικῶν καὶ τὸ 1971, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ἔγκυρη πηγή, τὸ *Université Catholique de Louvain* ἵδρυσεν ἑδρα νεοελληνικῆς γλῶσσας καὶ λογοτεχνίας. Καὶ θὰ ἔχετε, ὑποθέτω, εὐχάριστη ἐκπληξη, ὅταν μάθετε ὅτι καὶ στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βουδαπέστης «*Eötvös Lorand*» διδάσκεται ἀπὸ τὸ 1975 ἡ νεοελλη-

νική λογοτεχνία. Ἄλλὰ ἡ ἔκπληξή σας θὰ εἶναι ἀκόμα μεγαλύτερη, ὅταν ἀκούσετε ὅτι στὴν Οὐγγαρία, στὴ χώρα ποὺ ἔδωσε ἕναν ἐξαίρετο νεοελληνιστὴ, τὸν Ἀνδρέα Χόρβατ, ὁ καθηγητὴς Ἰβάν Τέλφν ἀπὸ τὴν Οὐγγρική ἐπανάσταση τοῦ 1848 ἐδίδασκε στὸ Πανεπιστήμιο μαζί μὲ τὴν ἀρχαία καὶ τὴ νεοελληνική γλῶσσα καὶ τύπωσε τὴν πρώτη νεοελληνική γραμματικὴ στὰ οὐγγρικά*.

Δὲν εἶναι μικρότερο τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ νέα Ἑλληνικά Γράμματα καὶ σὲ μεγάλες εὐρωπαϊκὲς χώρες. Στὴ Γαλλία ἀπὸ δώδεκα τακτικὲς πανεπιστημιακὲς ἔδρες ἢ ἰσότιμες ἔδρες Ἀνωτάτων Σχολῶν διδάσκεται ἡ νέα ἑλληνική γλῶσσα καὶ ἡ σημερινὴ λογοτεχνία μας καὶ σ' αὐτὸν τὸν κύκλο τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν ἔχουμε καὶ πρόσωπα καὶ ἔργα σημαντικώτατα. Σὲ 11 Πανεπιστήμια τῆς Δυτικῆς Γερμανίας, — πάντα σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα ποὺ μᾶς ἔδωσε τὸ ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν, — ἡ σπουδὴ τῆς γλώσσας καὶ τῆς λογοτεχνίας μας εἶναι ἀξιοσημεῖωτη καὶ πρέπει νὰ γίνῃ ἰδιαίτερη μνεῖα γιὰ τὸ κέντρο νεοελληνικῶν σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Μπόχουμ, ποὺ τὸ διευθύνει ἡ Καθηγήτρια κυρία Ἰσιδώρα Ρόξενταλ-Καμαρινέα. Ἄλλὰ καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Γερμανία δυὸ Πανεπιστήμια ἔχουν δείξει ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ νεοελληνικά γράμματα, ἐνῶ στὴν Ἀγγλία ἐννέα Πανεπιστήμια μὲ τακτικὲς ἔδρες ἢ τμήματα, — ἀξιομνημόνευτη ἡ προσπάθεια τοῦ κ. Χρήστου Ἀλεξίου στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Μπέρμινγκχαμ, — ὀλοένα καὶ περισσότερο μεγαλώνουν τὸν ἀριθμὸ τῶν φίλων τῆς λογοτεχνίας μας.

Δὲν ἔχω στὴ διάθεσή μου τὸν ἀπαιτούμενο χρόνο γιὰ νὰ ἐπιμείνω σὲ λεπτομέρειες. Θὰ περιοριστῶ, λοιπόν, σὲ ἀπλὴ ἀλλὰ εὐγλωττη, νομίζω, ἀπαρίθμηση τῶν Πανεπιστημίων καὶ τῶν Ἀνωτάτων Σχολῶν, ποὺ μὲ τακτικὲς ἢ ἔκτακτες ἔδρες ἔχουν στὸ πρόγραμμά τους τὴ σπουδὴ τῆς νέας ἑλληνικῆς γλῶσσας καὶ τῆς νέας ἑλληνικῆς λογοτεχνίας. Στὴν Ὀλλανδία τὰ Πανεπιστήμια αὐτὰ εἶναι 2, στὸ

* Βλ. «Μαντατοφόρος», τεύχος 10, Μάιος 1977, σελ. 8 - 11.

Βέλγιο 3, στη Νορβηγία 1, στη Σουηδία 3, στη Δανία 1, στην Αυστρία 2, στην Πορτογαλία 2, στην Ίσπανία 1, στην Έλβετία 4, — ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι στὴν Έλβετία ἐργάστηκαν καὶ ἀποδοτικὰ ἐργάζονται ὁ κ. Μπὼ - Μποβὺ καὶ ὁ κ. Μπερτρὰν Μπουβιέ, — στὴ Βουλγαρία 1, στὴ Ρουμανία 1, στὴ Ρωσία 3, στὴν Τσεχοσλοβακία 1, στὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες 28, στὴν Ἰαπωνία 1, στὴ Χιλή 1, μὲ κέντρο βυζαντινῶν καὶ νεοελληνικῶν σπουδῶν, πὺν τὸ διευθύνει μὲ πολὺ ἀξιόλογα ἀποτελέσματα ὁ Καθηγητὴς κ. Φώτιος Μαλλέρος, στὸν Καναδᾶ 3, στὴν Αὐστραλία 5, στὴν Αἴγυπτο 2, στὴ Βραζιλία 1, στὴ Νότιο Ἀφρική 1. Καὶ θὰ ἐκάναμε ἀκόμη πιὸ πλούσιο καὶ πιὸ ἐντυπωσιακὸ αὐτὸν τὸν κατάλογο, ἂν ἀναφέραμε καὶ τὶς μέσες σχολὲς πὺν διδάσκουν τὰ νεοελληνικὰ γράμματα.

Δὲν θὰ ἰσχυριστῶ ὅτι ὑπάρχει πρῶτα ἡ λογοτεχνία κ' ἔπειτα ἡ γλῶσσα. Ὅμως ἀναμφισβήτητο εἶναι ὅτι ὀργανωμένη, κατασταλαγμένη καὶ ἐνισχυμένη σὲ ὁμορφιὰ καὶ σὲ ἀκτινοβολία, εἶναι ἡ γλῶσσα, ἡ κάθε γλῶσσα, ἡ γλῶσσα κάθε λαοῦ ὅπως παρουσιάζεται στὰ κείμενα τῶν λογοτεχνῶν του, — βέβαια, καὶ στὰ κείμενα τῶν ἄλλων πνευματικῶν ἐργατῶν του, ἐκείνων, φυσικά, πὺν προσέχουν τὴ γλωσσικὴ μορφή τῶν ἔργων τους, στὰ βιβλία τῶν ἱστορικῶν, τῶν φιλοσόφων, τῶν παιδαγωγῶν, τῶν νομοδιδασκάλων, ἴσως ἰδίως τῶν νομοδιδασκάλων, πὺν πρέπει νὰ δίνουν τὴν πιὸ στέρεη καὶ πιὸ λιτὴ γλωσσικὴ μορφή στὸ γραπτὸ καὶ στὸν προφορικὸ τους λόγο. Κι αὐτὴν ἀκριβῶς τὴ γλῶσσα, τὴν ὑποδειγματικὴ, τὴ γλῶσσα τῶν πολλῶν ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνός, πὺν τὴν ἔχει ἐπεξεργαστεῖ κ' ἔχει σμίξει στοὺς ἐκφραστικούς του τρόπους ὅλες τὶς ἀρετὲς της, αὐτὴ τὴ γλῶσσα τὴν ἔχουμε στὰ δόκιμα λογοτεχνικὰ ἔργα, ἔμμετρα καὶ πεζά, καὶ μ' αὐτὴν προβάλλουμε στοὺς ξένους τὴν ἔθνικὴ μας φρυσιογνωμία.

Ἄς προσέξουμε, λοιπόν, περισσότερο τὴ σημερινὴ λογοτεχνία μας. Στὶς σελίδες της θὰ δοῦμε τὸν ἀληθινώτερο ἑαυτὸ μας κ' ἔχουμε νὰ λάβουμε πολὺτιμα διδάγματα. Τότε θὰ καταλάβουμε κι αὐτὸ πὺν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς ὁμιλίας μου ἐπιμένω νὰ ἐξηγῶ : Θὰ ἐκτιμήσουμε

τὴν ὑπηρεσία πὸν προσφέρει ἢ λογοτεχνία μας μὲ τὶς δυνατότητες πὸν διαθέτει καὶ μὲ τὴν προσπάθειά της νὰ μᾶς ἐξασφαλίσει θέση ἐκεῖ πὸν συνωστίζονται οἱ λαοὶ καὶ κάνουν σκληρὸν ἀγώνα γιὰ νὰ ἔχουν δικό τους χῶρο. Βέβαια, αὐτὸν τὸ χῶρο τὸν κερδίζουμε καὶ μὲ τὶς ἄλλες ικανότητες τοῦ λαοῦ μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴ λογοτεχνία μας, περισσότερο μὲ τὴ λογοτεχνία μας, γιὰ τοὺς λόγους πὸν ἐξήγησα, μὲ μιὰ πνευματικὴ μας ἐπίδοση τόσο ἀποδοτικὴ, πού, ὡστόσο, πολὺ λίγο ἐνισχύεται. Τὸ Κράτος σχεδὸν τίποτα δὲν προσφέρει γιὰ τὴν ἔξοδό της ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα. Καὶ οἱ διπλωματικὲς μας ὑπηρεσίες πολὺ λιγώτερο ἐργάζονται γι' αὐτὴν τὴν ἔξοδο. Μόνοι οἱ ἀξιόλογοι λογοτέχνες μας, ἀβοήθητοι, κάνουν αὐτὸν τὸν δύσκολο ἀγώνα, κι ὅ,τι ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν τὸ κέρδισαν μὲ τὶς δικές τους, μὲ τὶς ἀποκλειστικὰ δικές τους δυνάμεις.

Μπορῶ νὰ τελειώσω τὴν ὁμιλία μου μὲ τὴν ἀπαρίθμηση πολλῶν καὶ σημαντικῶν ἐπιτυχιῶν τῆς λογοτεχνίας μας στὰ μεγάλα πνευματικὰ κέντρα, ἀλλὰ καὶ μὲ ἄλλες καλὲς εἰδήσεις. Ἡ Ἀκαδημία, πὸν ὀφείλει νὰ ἐποπτεύει τὴν πνευματικὴ μας ζωὴ καὶ νὰ τὴν τονώνει μὲ τὶς τιμητικὲς διακρίσεις πὸν ἀπονέμει σ' αὐτὴ τὴν πανηγυρικὴ συνεδρία καὶ στὴ συνεδρία τῆς 25^{ης} Μαρτίου, μόνο τὰ τελευταῖα τέσσερα - πέντε χρόνια ἐξασφάλισε τὰ μέσα γιὰ νὰ ἐνισχύει τὶς προσπάθειες τῶν λογοτεχνῶν μας καὶ μὲ ἀξιόλογα χρηματικὰ ἔπαθλα, ἀλλὰ προπάντων νὰ τὶς τοποθετεῖ ἐκεῖ πὸν προβάλλονται οἱ πνευματικὲς ἐπιδόσεις τῶν λαῶν. Εἶναι τὸ «Ἴδρυμα Κώστα καὶ Ἑλένης Οὐράνη» πὸν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ δώσω τὴν καλὴ εἶδηση. Δὲ θὰ κάμω αὐτὴ τὴ στιγμή τὸν ἀπολογισμό του, ἀλλ' ἀφοῦ μιλοῦμε γιὰ τὴν προβολὴ τῆς λογοτεχνίας μας στὸ ἐξωτερικό, πρέπει τουλάχιστον νὰ δώσουμε τὴν πληροφορία ὅτι τὸ «Ἴδρυμα Οὐράνη» πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πόρους του τοὺς διαθέτει γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσας ἀπὸ ξένες πανεπιστημιακὲς καὶ γυμνασιακὲς ἑδρες καὶ γιὰ τὴν προβολὴ τῆς σημερινῆς λογοτεχνίας μας μὲ καλὲς, μὲ εὐσυνείδητες μεταφράσεις κι ἀπὸ σοβαροὺς ξένους ἐκδοτικούς οἴκους. Δυὸ ἀνθολογίες τοῦ ἑλληνικοῦ διηγήματος εἶναι

ἔτοιμες νὰ τυπωθοῦν στὰ ἀγγλικά καὶ στὰ γερμανικά, οἱ «Ὠδὲς» τοῦ Κάλβρου, μεταφρασμένες στὰ ἰσπανικά ἀπὸ τὸν Χιλιανὸ ἑλληνιστὴ *Miguel Castillio Didier*, ἄρχισαν κιόλα νὰ τυπώνονται, κι αὐτὲς τὶς ἡμέρες ἔφτασε ἀπὸ τὴν Ἀμερική, μεταφρασμένη ἀπὸ τὸν κ. *Peter Bien*, ἢ «Ζωὴ ἐν τάφῳ» τοῦ Μυριβήλη, ἔκδοση κι αὐτὴ τοῦ «Ἰδρύματος Οὐράνη».

Κ' ἔχω ἀκόμα δυὸ καλὲς εἰδήσεις. Εἶναι δυὸ κληροδοτήματα. Μὲ τὸ ἓνα ὁ ἀρχιτέκτων Πάνος Τζελέπης, πὸν πέθανε πέρσι, ὅρισε μὲ τὴ διαθήκη του, ὅταν λείψουν οἱ ἄμεσοι κληρονόμοι του, μὲ τὴν ἀξία τῶν ἀκινήτων του νὰ στήσῃ ἡ Ἀκαδημία μνημεῖο «Στοὺς ἀφανεῖς ποιητὲς καὶ τεχνίτες, παιδιὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, πὸν δημιουργήσανε τὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ τὶς λαϊκὲς μας τέχνες». Τὸ ἄλλο κληροδοτήμα ἔρχεται κι αὐτὸ ἀπὸ τὴν ποίηση γιὰ τὴν ποίηση. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Λάμπρου Πορφύρα, ὁ Θεόδωρος Σίψωμος, πὸν πρὶν ἀπὸ λίγους μῆνες τελείωσε τὶς ἡμέρες του σὲ βαθιὰ γεράματα, μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, στὸ Γιοχάννεσμπουργ, κρατοῦσε πάντα στὴν ψυχὴ του τὴν πατρίδα, πάντα εἶχε στὴν καρδιά του τὸν πολυαγαπημένον ἀδελφὸν κι ἄφησε κι αὐτὸς ἓνα σημαντικὸ μέρος τῆς περιουσίας του γιὰ νὰ προκηρύσσει κάθε χρόνο ἡ Ἀκαδημία ποιητικὸ ἀγώνισμα, μὲ σημαντικὸ χρηματικὸ ἔπαθλο, στὴ μνήμη τοῦ Λάμπρου Πορφύρα.

Ὅλ' αὐτὰ ἂν δὲν ἔχουν τὴ σημασία μεγάλων γεγονότων, γεγονότων ὅπως τὰ ἐννοοῦμε σήμερα, — ἔφτασε, βλέπετε, ὁ κόσμος νὰ θεωρεῖ μεγάλα γεγονότα μόνον τὰ μέσα τοῦ ὀλέθρου, τὰ κάθε εἴδους νέα ὄπλα, — ὅλ' αὐτὰ καὶ ἄλλα ἀκόμη, πὸν θὰ ἀνακοινωθοῦν μ' ἓναν γενικώτερον ἀπολογισμὸν τοῦ «Ἰδρύματος Οὐράνη», εἶναι ὅπωςδήποτε οἱ προϋποθέσεις δημιουργίας πνευματικοῦ πολιτισμοῦ. Φοβοῦμαι ὅτι αὐτὸν τὸν πολιτισμὸν πολὺ λίγο τὸν λογαριάζουν καὶ τὸν τιμοῦν οἱ σημερινοὶ ἄνθρωποι. Ἀλλὰ δὲν ξέρω λαὸν, δὲν ξέρω ἔθνος πὸν νὰ εἶχε διάρκειαν χωρὶς ἀξιόλογο πνευματικὸν πολιτισμὸν. Καὶ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν πολιτισμὸν, μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες πνευματικὰς μας δυνάμεις, — θέατρο, μουσικὴν, εἰκαστικὰς τέχνες, — ἐργάζεται καὶ ἡ σημερινὴ λογοτεχνία

μας, αγωνίζεται μέσα κ' έξω από την Ελλάδα και προσπαθεῖ νὰ κάνει αξιοπρόσεκτη τὴν ἑλληνικὴ παρουσία.

Σᾶς ἔδωσα στοιχεῖα ἐξακριβωμένα. Ἴσως μάλιστα δὲν εἶχα τὸ χρόνο νὰ παρουσιάσω σὲ ὅλη της τὴν ἔκταση τὴν ἔξοδο τῆς γλώσσας μας καὶ τῶν νέων Ἑλληνικῶν Γραμμάτων ἀπὸ τὰ σύνορά μας. Ἐλπίζω ὅμως ὅτι διέλυσα τὶς ἀμφιβολίες σας γιὰ ὅ,τι προσπάθησα νὰ ἐξηγήσω ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς δεκαετίας μου: ὅτι τὸ ἔδαφος ποὺ χάνουν τὰ ἀρχαῖα Ἑλληνικὰ Γράμματα τουλάχιστον τὸ κερδίζουν τὰ νέα Ἑλληνικὰ Γράμματα. Δὲν πανηγυρίζω. Ἡ ζημία εἶναι πολὺ μεγάλη. Καὶ ὄχι μόνο γιὰ τὴν Ελλάδα, ὅπως εἶπα. Ἀλλὰ κάνω, νομίζω, μιὰ πολυσήμαντη διαπίστωση. Κι ἂν ἔχω τὴν ἐλπίδα ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα ὁ κόσμος θὰ γυρίσει πάλι στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ σκέψη γιὰ νὰ ἀντλήσει πολλὰ καὶ πολύτιμα, ἔχω καὶ τὴν αἰσιοδοξία ὅτι ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ λογοτεχνία θὰ προσφέρει περισσότερα. Νέα εἶναι ἀκόμη ἡ λογοτεχνία μας. Καὶ πολλὲς δυνάμεις της τὶς ξόδεψε στοὺς γλωσσικοὺς ἀγῶνες. Τώρα ὅμως καὶ μακριὰ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες βρίσκεται, — γιὰ τὴ λογοτεχνία μας τουλάχιστον δὲν ὑπάρχει γλωσσικὸ ζήτημα, — καὶ σὲ εὐρύτερους κύκλους κινεῖται. Εἶναι ζωηρά, ἔντονα ἑλληνικὴ ἢ σημερινὴ ἀξιόλογη λογοτεχνία μας, — διαφορετικὰ δὲ θὰ προκαλοῦσε τόσο τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ξένων, — ἀλλὰ δὲν ἀγνοεῖ καὶ τὰ γενικὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς μας κ' ἔχει τὰ γνωρίσματα τοῦ ἔντεχνου λόγου, ποὺ δὲν ἀπευθύνεται σ' ἓνα μόνο λαὸ ἀλλὰ στὸν ἄνθρωπο, στὸν ἄνθρωπο ὅπου κι ἂν ζεῖ καὶ μοχθεῖ καὶ σὲ ὅποιον Θεὸ κι ἂν πιστεύει καὶ γιὰ ὅποιες ιδέες κι ἂν αγωνίζεται. Ἔτσι ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ λογοτεχνία κερδίζει τόσο ἔδαφος κ' ἔτσι προσφέρει τὴν ἐθνικὴ ὑπηρεσία, ποὺ προσπάθησα νὰ ἐξηγήσω καὶ σωστὰ νὰ ἀποτιμήσω. Θαυμάσια τὸ εἶπε ὁ ἐθνικός μας ποιητής: «Μήγαρις ἔχω ἄλλο στὸ νοῦ μου πάρεξ ἐλευθερία καὶ γλώσσα;» Ἐλευθερία καὶ γλώσσα. Καὶ λογοτεχνία θὰ μπορούσαμε νὰ προσθέσουμε. Γιατί, βέβαια, ἀφειρητὰ τῆς λογοτεχνίας, ρίζα της, περισσότερο ἀπὸ καθετὴ ἄλλο εἶναι ἢ ἐλευθερία. Ἀπ' αὐτὴν τρέφεται, μ' αὐτὴν γίνεται γόνιμη δύναμη, μ' αὐτὴν τὸ ἄμορφο λαϊκὸ γλωσσικὸ

ύλικό τὸ κάνει γλώσσα μὲ κανόνες καὶ περιορισμούς. Καὶ τὸ σπουδαιότερο: ἡ ἀληθινὰ ἐλεύθερη, ἡ ἀδέσμευτη λογοτεχνία πληροφορεῖ τὸν κόσμον, ὅπου φτάνει μὲ τὶς καλὲς μεταφράσεις, ὅτι σ' αὐτὸν τὸν τόπο οἱ ἄνθρωποι εἶναι πραγματικὰ ἐλεύθεροι, ἐλεύθεροι νὰ προσφέρουν σὲ πολλοὺς τομεῖς τῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἀνένδοτοι στὰ δικαιώματα καὶ στὴν ἀξιοπρέπειά τους. Καὶ θέλω νὰ πιστεύω ὅτι συμφωνεῖτε πὼς τοῦτο δὲν ἐξαντλεῖται μόνο σὲ λογοτεχνικὲς ἐπιτυχίες, ἀκόμα καὶ στὶς πιὸ μεγάλες λογοτεχνικὲς ἐπιτυχίες. "Ὅπως κι ἂν κριθεῖ ἡ προσφορὰ αὐτῆ, νομίζω πὼς εἶναι μιὰ θετική, μιὰ σημαντικώτατη ὑπηρεσία. Δὲν ἀρκεῖ νὰ εἶσαι ἐλεύθερος καὶ ἀσυμβίβαστος. Πρέπει νὰ τὸ ξέρονν καὶ οἱ ἄλλοι, γιὰ νὰ σὲ λογαριάζουν καὶ νὰ σὲ σέβωνται. Καὶ γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς, κύριε Πρόεδρε, ἀγωνίζεται ἡ σημερινὴ λογοτεχνία μας: νὰ προβάλει τὸ ἀληθινὸ πρόσωπο τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ καὶ νὰ κάνει αἰσθητὴ τὴ ζωντάνια του στοὺς ἄλλους λαούς.